

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Hadtudományi Doktori Iskola

Horváth Ferenc nb. alezredes:

A közszołgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései

a Nemzetbiztonsági Szakszołgálatnál

Tézisfüzet

Témavezetők:

Dr. habil. Krizbai János ny. ezredes

Dr. Boda Mihály

Budapest

2018

A tudományos probléma megfogalmazása

Napjainkban az információs boom és a felhalmozott tudás világhálón való elérhetővé válása egészen új kihívásokat vet fel, miközben óhatatlanul átértékelődik a titok, a magánszféra és a biztonság fogalma, valamint a kezelésükhöz kapcsolódó etikai megfontolások is.

Az új generációk számára természetes, hogy internetes közösségi felületeken önként teszik átláthatóvá az életüket, minden ügyüket kényelmesen intézik a kibertérben. Ezzel párhuzamosan a bűnözés is új dimenziók felé nyit, kihasználva a felhasználó biztonságtudatosságának, illetve hozzáértésének hiányosságait. Mivel az állampolgárok közvetlen biztonságán túl a kritikus infrastruktúrák, közigazgatási rendszerek is érintettek lehetnek, e kihívásokra a nemzetbiztonsági szolgálatoknak is reagálniuk kell a rend fenntartása érdekében. Eközben azonban az állampolgárok egyre tudatosabbak, egyre érzékenyebbek a jogaikra abban az esetben, ha a személyes adatokhoz való hozzáférés lehetősége az államhatalmat, illetve annak eszközét, a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét érinti. Valós, vagy annak vélt jogsértő események kapcsán a világ több országában komoly társadalmi viták bontakoztak ki arról, hogy milyen előnyökkel és milyen veszélyekkel járhat a nemzetbiztonsági szolgálatok működése a demokrácia szempontjából.

Szükségessé vált tehát egy olyan erkölcsi alap kialakítása a nemzetbiztonsági tevékenység vonatkozásában, ami megnyugtató választ ad arra a kérdésre, hogy arányban áll-e, időtálló, univerzális emberi értékeket jelentő célt szolgál-e az a jogkorlátozási gyakorlat, melyet a nemzetbiztonsági szolgálatok társadalmi funkciójuknál fogva folytatnak, egyre bővülő technikai lehetőségek birtokában. Ez ad relevanciát jelen disszertáció célkitűzésének, ami a modern nemzetbiztonsági szolgálatok működésének etikai megalapozására, újrafogalmazására irányul a közszolgálati etika általános keretein belül.

A tudományos probléma tehát az, hogy jelenleg nincsenek egyértelműen megfogalmazva a nemzetbiztonsági szolgálatok részére a társadalmi rendeltetésük, működésük erkölcsi legitimációját adó keretek. Nem egyértelmű, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok – mint a közhatalom gyakorlásának sajátos eszközei – milyen végső célt szolgálnak, és mi teszi e célokat erkölcsi szempontból védhetővé.

A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (a továbbiakban: NBSZ) sajátos szerepet tölt be a nemzetbiztonsági szolgálatok hazai szervezetrendszerében. Nem rendelkezik önálló hírszerzői, elhárítási, vagy nyomozati jogkörrel, de komplex eszközrendszerével és speciálisan felkészült személyi állományával biztosítja az arra jogosult megrendelő

szervezeteknek a titkos információgyűjtéshez szükséges műveleti, technikai eszközöket, anyagokat és szolgáltatásokat. Az NBSZ munkatársainál tehát közvetlenül képződnek le a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazásával kapcsolatos szakmai etikai kihívások.

Az általános kérdést specifikálva kívánok tehát eljutni a következő, gyakorlati szempontból is jelentős kérdésekhez a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat vonatkozásában:

- Az NBSZ dolgozói mennyire észlelik világosan a szervezet működésének végső célját?
- Milyen módszerekkel lehet hozzájárulni a szervezeti és az egyéni célok összehangolásához, az erkölcsi meggyőződések tudatosításához?
- Milyen tényezők befolyásolják az NBSZ munkatársainak feladathelyzetekkel, nemzetbiztonsági pályakörrel kapcsolatos erkölcsi ítéleteit és viselkedését?
- Milyen képzési, szervezetfejlesztési programokkal lehet hozzájárulni ahhoz, hogy erkölcsi ítéleteik, cselekedeteik összhangban álljanak az elvárásokkal?

Hipotézisek

1. Hipotézis:

- a) A demokratikus társadalmakban a nemzetbiztonsági szolgálatok általánosan megfogalmazható végső rendeltetése hozzájárulni egy olyan társadalmi környezet biztosításához, melyben a kategorikus imperatívusz elveinek megfelelő működés révén a demokrácia kibontakozhat és működhet.
- b) A nemzetbiztonsági etika deontologikus megközelítésének filozófiai kérdései a játékelmélet, illetve a pszichológia által feltárt jelenségek révén a gyakorlathoz köthetőek, így a kategorikus imperatívusznak megfelelő működés összefüggésbe hozható a Tit for Tat stratégiával és az asszertivitással, illetve a fejlettebb idegrendszeri szintek működésével.

2. Hipotézis:

- a) A nemzetbiztonsági szolgálatok etikus működésének fontos feltétele a partneri szemléleten, közös értékekkel való azonosuláson alapuló szervezeti kultúra, mely hozzájárul az egyéni és szervezeti integritás erősödéséhez.

- b) Az integritás ellen ható normasértések közösségen belüli terjedését játékelméleti dinamikák is meghatározzák, így a csoportkohézió erősítése kedvezően hat az integritás megőrzésére.
- 3. Hipotézis:** A nemzetbiztonsági munkafeladatok ellátása során súlyos erkölcsi dilemmák keletkeznek, melyek kezeléséhez az állomány megfelelő szakmai segítséget igényel.
- 4. Hipotézis:** A felnőttképzés módszereinek a fejleszteni kívánt kompetencia megjelenése során érintett minden idegrendszeri szinten hatniuk kell ahhoz, hogy a gyakorlatban is érvényesülő eredményük legyen, így az etikai jellegű képzéseknek az egész személyiséget komplexen be kell vonniuk a tanulási folyamatba.

Kutatási célok

Kutatásomban meg kívánom vizsgálni az NBSZ tevékenységeinek társadalmi szintű etikai vonatkozásait, ehhez kapcsolódóan célom feltárni a szervezet belső működés-rendjének etikai vonatkozású fejlesztési lehetőségeit.

A titkos információgyűjtés eszközei és módszerei alkalmazásának hiteles, reális, elfogadható etikai alapelveinek meghatározása révén célom objektív szempontrendszer mentén elemezhetővé tenni a közvélemény elé kerülő, etikai értékelést igénylő eseteket, továbbá olyan értékrendszert körvonalazni az NBSZ vonatkozásában, mely hosszú távon segíti a szolgálat erkölcsileg védhető működését.

A közszolgálati etika más szervezetekre vonatkoztatott általános elveivel összhangban, de azokon a speciális igényeknek megfelelően továbblépve olyan integritásmenedzsment rendszer kiépítését kívánom előmozdítani az NBSZ-nél, amely hosszabb távon is kereteket ad a szervezeti kultúra etikai normákat prioritásként kezelő fejlesztéséhez.

Mindezek bázisán meg kívánom vizsgálni az etikus viselkedés pszichológiai eszközökkel való fejlesztésének lehetőségeit, különös tekintettel olyan képzési módszerek kidolgozására, melyek gyakorlati szinten is megnyilvánuló eredményeket hozhatnak, hozzájárulnak munkatársaink elkötelezettségének fenntartásához, a munkavégzés során felmerülő erkölcsi dilemmák, döntési helyzetek érett kezeléséhez.

Kutatási módszerek

Az 1/a, 2/a, 2/b és 4. hipotézisek vizsgálata deduktív módszereken, elsősorban a szakirodalom elemzésén, különböző tudományágak, megközelítések (elsősorban pszichológia, filozófia, szociológia, idegélettan, játékelmélet satöbbi) ide vágó eredményeinek intuitív heurisztikán alapuló integrált értelmezésén alapul, míg az 1/b. hipotézis vonatkozásában emellett megjelennek induktív módszerek is, tréningtapasztalatok feldolgozásának formájában. A 3. hipotézist induktív feltáró módszerrel, kérdőíves vizsgálattal elemzem. A képzést támogató helyzetgyakorlatok kidolgozása munkakör-elemzési dokumentumok feldolgozásán alapszik.

Az elvégzett vizsgálatok összefoglalása fejezetenként

A bevezetést követő, második fejezetben meghatároztam a nemzetbiztonsági etika kereteit és elhelyeztem azt az általános közszolgálati etikán belül. Meghatároztam, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatoknak – mint a közösség szolgálatában, a demokratikus államrend fenntartása érdekében a központi költségvetés terhére működtetett szervezeteknek – mi a társadalmi rendeltetésük, amely mellett megmaradva működésük etikusnak tekinthető.

Ennek kapcsán filozófusok vonatkozó művei alapján megvizsgáltam a társadalmi fejlődés irányát, és megállapítottam, hogy a kívánatos fejlődés az egyéni érettségen, felelősségvállaláson, méltóságon, autonómián alapuló kölcsönös együttműködés erőszakmentes rendszere irányába való elmozdulás, azaz a demokrácia kiteljesedése. A társadalmi fejlődés optimális közegét a közérdeket előtérbe helyező együttműködés túlsúlyával, az állampolgári jogok és kötelességek tiszteletben tartásával, egyensúlyával jellemeztem. Az egyéni autonómiák szabad kibontakoztatása, az önmegvalósítás során – a vonatkozó szakirodalom alapján – kulcskérdés, hogy az egyéni érdeket szolgáló, versengő stratégiák ne kerüljenek előtérbe. Ha ugyanis egyes társadalmi szereplők kötelességeiket nem teljesítik, miközben más állampolgárok, illetve a nemzet biztonságát, jogait önkényesen, önös vagy idegen érdektől vezérelve korlátozzák, az egyrészt részükre aránytalan hatalomkoncentrációt eredményez, másrészt pedig másokat is demoralizál, az együttműködés felrúgására késztet. Az így létrejövő társadalmi közeg egyre többeket visz rá az együttműködés feladására, mígnem végül a társadalmi értékek és a közrend felbomlása révén mindenki számára kedvezőtlen helyzet, társadalmi összeomlás alakul ki. Ennek megelőzése, kivédése érdekében az állam – társadalmi szerződésen alapuló demokratikus felhatalmazás alapján – az állami erőszak monopólium törvényileg szabályozott keretei között jogosult és

köteles fellépni az együtt nem működőkkel szemben. Az így nyerhető biztonságért cserébe az állampolgárok lemondanak autonómiájuk és szabadságuk egy részéről, tudomásul veszik, hogy a rendvédelmi szervek, nemzetbiztonsági szolgálatok szükség esetén élnek többek között a titkos információgyűjtés és adatszerzés eszközeivel és módszereivel.

A nemzetbiztonsági etika hagyományos, konzekvencialista megközelítése az igazságos háború analógiájára az igazságos hírszerzést állítja középpontba. E megközelítés szerint az állam akkor korlátozhatja etikusan az alapvető emberi jogokat titkos információgyűjtéssel, ha olyan körülményt észlel, ami veszélyt jelent az állam érdekeire, illetve polgárai biztonságára nézve, tehát az erkölcsi alapot a tevékenység következménye, az elhárított konkrét veszély teremti meg. Minél nagyobb veszély elhárításáról van szó, annál szélesebb körű lehet a jogkorlátozás. E megközelítés jól használható szempontokkal szolgál az eszközök alkalmazásához, ugyanakkor nem ad egyértelmű irányt, illetve nyitva hagy egy sor kérdést, mely bizonytalanságokat okozhat, illetve bizonyos túlkapásokra ad lehetőséget a hatalom birtokosa, a nemzetbiztonsági szolgálatok irányítója számára. E problémák kiküszöbölése érdekében alkottam meg – az 1/a kutatási hipotézissel összhangban – a nemzetbiztonsági etika deontologikus megközelítését. Ennek értelmében a titkos információgyűjtés okozta jogkorlátozást, az állampolgári autonómia keretek közé szorítását erkölcsi értelemben az egyensúlyozza ki, hogy olyan milió alakulhat ki általa, amely kedvez a kategorikus imperatívusz elveinek megfelelő viselkedésformák általánossá válásának, így a harmonikus társadalmi működésnek, fejlődésnek.

Ahhoz, hogy a kategorikus imperatívusz hétköznapi helyzetekben nehezen érthető és alkalmazható elméleti fogalmát közelebb hozzam a gyakorlathoz, Immanuel Kant fogalmi szinten megalkotott, a tiszta ész törvényeiből levezetett, elvont elméletét a sokszereplős játékelmélet keretei közé helyeztem. Megállapítottam, hogy a Tit For Tat stratégia, illetve pszichológiai oldalról az úgynevezett asszertív kommunikáció sokszereplős játékelméleti helyzetekben is párhuzamba állítható a kategorikus imperatívusz elveivel, így képzési helyzetben alkalmas e folyamatok társadalmi szintű modellezésére. Megállapítottam, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége demokratikus körülmények között akkor tekinthető etikusnak, ha ezen elvek alapján folyik, e cél kibontakozását szolgálja és nem igazolható, ha ettől eltérő, parciális érdekek szolgálatában áll. E megközelítés jelentősége abban áll, hogy új értékdimenziót nyitva irányt ad, segít felismerni a nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetését a társadalmon belül. Ennek ismerete, illetve az abból levezetett etikai keret fogódzókat adhat a nemzetbiztonsági feladatokban résztvevő munkatársaknak ahhoz,

hogy erkölcsi jellegű kételyeiket kezelni tudják, büszkén vállalhassák a civil élet megítélése szerint negatív színezetű tevékenységek mindennapi ellátását.

Az előzőekben kifejtett nemzetbiztonsági etikai alapelvek a gyakorlati életben komplex lelki folyamatokon keresztül valósulhatnak meg az állomány vonatkozásában, ezért a harmadik fejezetben az 1/b hipotézishez kapcsolódóan áttekintem mindazokat a pszichológiai jelenségeket, melyek kihatnak morális ítéleteinkre és erkölcsös cselekedetekhez vezetnek.

A pszichológia általános elméleteit sikerült több szempontból is vonatkoztatnom az erkölcsi kérdésekre. Megállapítottam, hogy az erkölcsi ítélet – kognitív, érzelmi és viselkedéses komponenseinél fogva – értelmezhető az attitűdfogalom keretein belül, így a morális önfelmentés/önigazolás fogásai alapvetően a kognitív disszonancia redukció elvein, az attitűd komponenseinek valóságtól eltérő percepcióján alapszanak. Az erkölcsi ítélet meghozatala a kognitív pszichológia információfeldolgozási folyamatai mentén bontakozik ki, így fontos ismerni annak korlátait, hogy elkerüljük a hibás következtetéseket. Ugyancsak megállapítottam, hogy az erkölcsi ítélet meghozatalának és végrehajtásának képessége kompetenciaként is értelmezhető, így a felvételi alkalmassági folyamaton belül felmérhető és képzésekkel célirányosan fejleszhető. Ezeken túl megállapítást nyert, hogy az erkölcs identitásformáló, motivációs hajtóerő, így az állományban rejlő humán erőforrás minél teljesebb kibontakoztatása érdekében is fontos foglalkozni e kérdésekkel.

Az általános pszichológiai elméletek erkölcsi témakörre való vonatkoztatását követően feltártam és strukturáltan összefoglaltam a morálpszichológia angol nyelvű szakirodalmának legfontosabb irányait. A kutatási tapasztalatok alapján elmondható, hogy a morális ítéletek önmagukban kevésbé jelzik előre az erkölcsös viselkedést, ugyanis számos szituációs és idegrendszeri sajátosság befolyásolja racionális ítéleteink viselkedésformáló erejét, melyek megismerése, tudatosítása javíthatja a racionális szempontok érvényesülésének esélyét az élethelyzetekben. A kapcsolódó idegéletani kutatások áttekintése alapján megállapítottam, hogy a morálisan érett viselkedés záloga az, hogy a neokortex – az ősi agyi struktúrák jelzéseit felhasználva – képes legyen érvényesülni a viselkedéses válaszok kialakítása során, ez vezet ugyanis racionális, ego- és etnocentrizmuson felülemelkedő, közérdeket előtérbe helyező, kategorikus imperatívusznak megfelelő reakciókhoz.

Az áttekintett kutatások nem tártak fel kimondottan a moralitásért felelős struktúrákat és folyamatokat az idegrendszerben. A moralitás mint funkcionális fogalom az emberek közötti

társas viszonylatszabályozásnak egy fontos eszköze, és mint ilyen, ugyanazokat a lelki működésmódokat foglalja magában, mint a bármely más tárgykörbe tartozó lelki jelenségeink. Ahhoz tehát, hogy az erkölcsi működést megértsük, az idegrendszeri működés – és ennek vetületeként a lelki működés – teljes spektrumát meg kell értenünk, amiben a pszichológia tudománya jelentős szerepet játszik.

A harmadik fejezet végén az egyén pszichológiai folyamatain túllépve társas kontextusban elemeztem tovább a kérdéskört, megvizsgáltam, hogyan hat a rendvédelmi szervezeti kultúrában jellemző hierarchikus kapcsolatrendszer az állomány erkölcsiségét nagyban meghatározó azonosulási folyamatokra, illetve milyen lehetőségeket rejt magában a partneri szemlélet alkalmazása a parancsnoki munka során. Az autoritatív vezetés jellemzőinek és lélektani következményeinek áttekintése kapcsán megállapítást nyert, hogy ha a szervezeten belül kizárólag a *hatalomelvűség* érvényesül, az jellemzően csak szerepszerű engedelmséget képes kiváltani a beosztottakból. A megismert elméletek rámutatnak, hogy az egyéni lelki fejlődés irányai alapvetően összecsengenek a társadalmi fejlődés második fejezetben összefoglalt irányjaival. Ideális körülmények között a demokratikus jellemszerkezet, érzelmi érettség, differenciált, racionális gondolkodás, torzításmentes, pártatlan információfeldolgozás és helyzetlekepezés, az autonóm erkölcs, érett felelősségvállalás és az empátián alapuló partneri együttműködés irányába halad a lelki folyamatok egészséges evolúciója. Fontos tehát, hogy a parancsnok személyes kötődésen alapuló, a szeretet és a tisztelet erőterében kibontakozó *tekintélye* váljon igazi azonosulási alappá a szervezeti értékek átvételéhez, interiorizálásához, a pályára lépők hivatástudatának, autonóm erkölcsi igényének kialakulásához. A partneri szemléleten, véleménycserén, felhatalmazáson, bevonáson alapuló szervezeti kultúra hozzájárul ahhoz, hogy az állomány – érezhető külső kényszer hiányában, ön-attribúciós folyamatokon keresztül – belülről fakadó hajtóerőnek élje meg a szervezeti értékrend iránt elkötelezett munkavégzés igényét. Ez a parancsnokokkal és szervezeti értékrenddel való azonosuláson alapuló lélektani állapot hozzájárul az állomány a jogkövető magatartásához, a nemzetbiztonsági munka erkölcsi alapelveinek következetes érvényesítéséhez. A 2/a hipotézissel összhangban tehát elmondható, hogy az érték alapú eszközök révén szükség van az állomány személyiségének, illetve a szervezeti kultúrának a fejlesztésére, ami a partneri szemlélet következetes alkalmazása révén beinduló és kibontakozó lélektani folyamatok által biztosítható.

A negyedik fejezetben konkrét, gyakorlati kontextusba helyezem az eddig áttekintett elméleteket, megvizsgálom, hogyan alakultak a társadalomban, illetve a közszolgálatban azok az értékek, melyek meghatározzák a nemzetbiztonsági szféra működését is.

Az aktuális társadalmi helyzet elemzése kapcsán megállapítást nyert, hogy a rendszerváltást követő társadalmi-gazdasági átalakulások lélektani értelemben felkészületlenül érték a magyar lakosságot. A demokrácia, illetve a szabad versenyos kapitalizmus által megkövetelt személyes jellemzők és szemléletmód hiányában társadalmi szinten alkalmazkodási nehézségek és jelentős értékdilemmák nehezítették, nehezítik az átmenetet, komoly gazdasági és társadalmi problémák álltak elő. Ezek kihatottak a közszolgálati etikára is, hiszen a közigazgatás fejlesztési programjaink hátterében nem áll egységes, kidolgozott értékrend, csak elnagyolt értékirányok és cselekvési programok, melyek a korrupció-ellenességtől szerencsés módon az integritás fejlesztése irányába mutatnak. A nemzetbiztonsági szolgálatok működésének etikai keretei ugyancsak kidolgozatlanok, hiszen a társadalomban a múlt örökségeként negatív kép él e szféráról, ami kihathat a végrehajtói állomány pszichés állapotára is. Ennek igazolására kérdőíves kutatást hajtottam végre a nemzetbiztonsági pályakörhöz való viszonyulás tekintetében. Elmondható, hogy a társadalmi szintű értékproblémák egyfajta bizonytalanság formájában részben az NBSZ végrehajtói állományában is leképeződnek. A pályán lévők válaszaiból kitűnik, hogy munkatársaink sok esetben nem látják világosan és differenciáltan a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének végső célját, és ehhez vezetőiktől sem kapnak megfelelő segítséget. Ezen felül a munkaköri betanulás során olyan helyzetekkel szembesülnek, melyek miatt civil helyzetértelmezési sémáik talaján erkölcsi aggályok jelentkeznek a tevékenységi körrel kapcsolatban, nem kapnak megfelelő visszajelzést a jogi garanciák rendszer szintű érvényesüléséről, így kénytelenek hit alapján végezni a hétköznapi megítélés szerint „kényes” feladataikat. E belső konfliktusok érett kezeléséhez, feldolgozásához – a 3. hipotézissel összhangban – az állomány nem rendelkezik megfelelő eszközökkel, ami alátámasztja az integritásfejlesztő képzések létjogosultságát.

A pszichológia oldaláról már megerősítést nyert 2/a hipotézishez kapcsolódóan a negyedik fejezetben áttekintettem korrupció-ellenesség és az integritásfejlesztés paradigmáinak különbségeit és megállapítottam, hogy a belső igényen alapuló autonóm erkölcs fejlesztése a nemzetközi trendeket követő magyar közszolgálati etikának is fontos célkitűzése lett az elmúlt években. Az integritásfejlesztés rendszerszemléletet és a szervezeti kultúra fejlesztését teszi szükségessé, a szociális közeg szemlélete ugyanis erősen hat az egyének viszonyulásmódjaira

is. A 2/b hipotézis feltételezi, hogy az integritás ellen ható normasértések (egyéni érdeket szolgáló, versengő stratégiát előtérbe helyező viselkedésformák) közösségen belüli terjedését nem csupán a csoport azokkal kapcsolatos normái, hanem játékelméleti dinamikák is meghatározzák. A szakirodalomban az elmúlt években a korrupciós jelenségeket kiemelték az egyéni devianciák, erkölcsi deficitek értelmezési szintjéről és a kutatások fókuszja a csoport szintjére helyeződött. Ha azonban tisztán csoportnormaként, konformitás, illetve közösségi nyomás útján terjednének a korrupciós események adott közösségen belül, akkor a csoportkohézió növelése e norma átvételének teljes körűvé válásához vezetne. Elméleti szinten is nonszensz azonban azt feltételezni, hogy ez lehetségessé válhatna, hiszen a versengő stratégiák elterjedésével a sokszereplős játékelméleti helyzetek a teljes összeomlás irányába haladnának, ezért a versengő stratégiák terjedése visszazabályozó folyamatokat gerjeszt a közösségen belül. Egyrészt a versengők is belátják, hogy viselkedésük negatívan hat a többiekre, és olyan közeg alakul ki, melyben nem lehet nyerni, másrészt a többi csoporttagnak is szemet szúrnak az önző módon versengők, és közösségi szankciókat vetnek be ellenük. A versengő stratégia büntetlen terjedésének tehát a csoport kohéziójának csökkenése kedvez, hiszen így rejtve maradhat a közösség többi tagja előtt, ki nem működik együtt, illetve a morális önfelmentés is erősebben érvényesülhet személytelen helyzetben. Mindebből az következik, hogy a csoport kohéziójának növelése nemhogy növelné a kedvezőtlen (például korrupciós) viselkedések csoporton belüli terjedését, hanem éppen hogy csökkenté azt.

Az ötödik fejezetben az elméleti eredményekre támaszkodva megneveztem három olyan területet, melyek fejlesztésével jelentős gyakorlati eredményeket lehet elérni az állomány és a szervezet morális fejlesztése terén.

Először bemutattam a szervezetbe frissen belépő munkatársak beilleszkedését, pályakör iránti elköteleződésének támogatását szolgáló képzéseink rendszerének sajátosságait, annak módszertanát, valamint ennek kapcsán az egész személyiséget involváló képzési formák elméleti hátterét. A 4. hipotézis kapcsán feltételezem, hogy nem elégséges csupán elméleti szinten, az agykéreg emlékezeti tárában elraktározni az erkölcsiséggel, integritással kapcsolatos ismereteket, tanulságokat, hanem minden olyan idegrendszeri szintet be kell vonni a komplex tanulási folyamatba, amely a kapcsolódó valós élethelyzetekben részt vesz majd. Rávilágítottam, hogy agyunk legfejlettebb régiója, az agykérget felölelő új-émlősagy – az ősbibb agyi struktúrák közvetítésével – a képzések során is az egész testből érkező

impulzusok, úgynevezett szomatikus markerek jelzéseit, elsődleges érzelmeket is figyelembe véve alakít ki kognitív komponenst is tartalmazó, szavakba önthető komplex, másodlagos érzelmeket, illetve jut el racionális döntésekig. Az információfeldolgozási folyamataink építőköveiként szolgáló kognitív sémáink átvehetőek ugyan másoktól verbális kódok formájában, elméleti oktatás során is, ám ezekhez nem kapcsolódik személyes háttér, autentikus, saját megtapasztaláson alapuló, több érzékszervi modalitásban is lenyomatokkal társuló belső reprezentációk. A helyzetgyakorlatok során az egész test, az egész személyiség vesz részt a tanulási folyamatban, így az átélt benyomások szomatikus markerekkel gazdagon alátámasztott, és – az elfogadó, őszinte légkörnek köszönhetően – pontosan szimbolizált belső reprezentációkat alapoznak meg, melyek valós élethelyzetekben is erősen hatnak a megvalósuló viselkedésre, ezért érdemes erőforrásokatallokálni a gyakorlati képzésekre.

Ezt követően megvizsgáltam, milyen keretek mentén, milyen módszerekkel lenne célszerű kialakítani egy korszerű integritásmenedzsment rendszert az NBSZ-nél. Az OECD az elmúlt évtizedekben kidolgozott egy olyan komplex integritásmenedzsment rendszer ajánlást, mely segíti a fiatal demokráciákat abban, hogy kiépítsék hasonló rendszereiket. Megvizsgáltam, hogyan illeszthetőek ezek az NBSZ meglévő működési rendjéhez, mik azok az alapok, melyekre támaszkodni lehet, illetve milyen új elemeket szükséges még kiépíteni. Megállapítható, hogy a rendvédelmi jellegnek megfelelően az NBSZ-nél a szabály alapú megközelítés jelenleg hangsúlyosabban van jelen, mint az érték alapú. Mivel az OECD ajánlása szerint e két megközelítés egyensúlyát biztosítani kell, dolgozatomban nagyobb hangsúlyt helyeztem az érték alapú megközelítés lélektani háttérének megismertetésére, a képzési módszerekkel elérhető eredményekre, valamint a csoportos munkamódszerrel feltárható tudás szerepére, különös tekintettel az NBSZ etikai kódex összeállításának lehetőségeire. A széles körűen elfogadott integritásmenedzsment rendszer kialakításának feltétele a felső vezetés teljes körű támogatása, a megfelelő szervezeti erőforrások koordinált mozgósítása, a szervezet tagjainak minél szélesebb körű bevonása az alkotási folyamatba, a rendszer folyamatos megújítása, felülvizsgálata, az abban foglaltak következetes érvényesítése. A rendszer teljes körű kialakítására jelenleg ugyan nincs közvetlen jogszabályi kötelezettsége az NBSZ-nek, azonban érdemes proaktív módon felkészülni erre.

A fejezet végén bemutattam azokat a már megvalósult képzéseket, melyek révén andragógiai kontextusba is eredményesen fejleszthető a morális ítéletek meghozatalával és végrehajtásával kapcsolatos kompetencia. E képzések a gyakorlati oktatás speciális formájára, a tréningekre épülnek. Ezen belül is egy olyan módszertan megvalósítását javaslom, amely kifejezetten

életszerű helyzetgyakorlatok saját élményű átélésén, majd utólagos interaktív feldolgozásán alapszik, hiszen így biztosítható leginkább az összes idegrendszeri szintet érintő személyes bevonódás a tanulási folyamatba.

Új tudományos eredmények

1. Elsőként kidolgoztam és bizonyítottam a nemzetbiztonsági etika kötelességközpontú, deontologikus megközelítését. Igazoltam, hogy a demokratikus társadalmakban a nemzetbiztonsági szolgálatok általánosan megfogalmazható végső rendeltetése – az együttműködést elutasító, mások jogait önkényesen korlátozó, közérdek helyett önérdékek mentén fellépő résztvevők kiszűrése révén – hozzájárulni egy olyan társadalmi környezet biztosításához, melyben a kategorikus imperatívusz elveinek megfelelő működés révén a demokrácia zavartalanul kibontakozhat és működhet.
2. Tudományos módszerekkel bizonyítottam, hogy az integritás ellen ható normasértések állományon belüli terjedését a csoportnormákon túl többszereplős játékelméleti helyzetekben fellépő közösségi dinamikák is meghatározzák, így a személyes kapcsolatok, a partneri viszonyulásmód és a csoportkohézió erősítése fontos feltétele a szervezeti integritás erősítésének.
3. Induktív módszerrel feltártam, hogy az NBSZ állományának speciális munkafeladatai ellátása során esetenként komoly erkölcsi aggályokkal kell megbirkóznia. Ezzel igazoltam, hogy nagy szükség van egy speciális etikai kódex megalkotására és a képzés rendszerében a gyakorlatias etikai felkészítés erősítésére.
4. Elsőként kidolgoztam, elméleti és módszertani szempontból előkészítettem az NBSZ integritásmenedzsment rendszerének bevezetését. Ennek keretében olyan integritást és biztonságtudatosságot erősítő, helyzetgyakorlatokon alapuló képzési tematikákat alakítottam ki és vezettem be az NBSZ képzési rendszerében, melyek a teljes személyiség bevonása révén az ismeretátadáson túl érzékenyítő, attitűdformáló és konkrét viselkedéses megoldásokat erősítő hatással is bírnak.

Ajánlások

A nemzetbiztonsági etika jelen dolgozatban közvonalazott deontologikus megközelítése új alapokra helyezi a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége erkölcsi megítélésének

lehetőségeit, azáltal, hogy egyértelmű, racionálisan alátámasztható célokat, irányokat fogalmaz meg, univerzális társadalomfilozófiai kontextusba helyezve e kérdéskört. A hagyományos, utilitarista megközelítés bizonyos alapelvei a továbbiakban is segítséget nyújthatnak, a gyakorlatban jól hasznosítható részletekkel gazdagíthatják a nemzetbiztonsági etikát, ám az új értelmezési keret elvei mentén működve lehet minden szempontból védhetővé tenni a titkos információgyűjtő tevékenységet.

Az eredmények tananyagba, szervezeti szocializációs folyamatba építése révén az állománynak segítséget kell adni a morális alapok megértéséhez, hiszen ezek tisztázása kedvező kihatással lehet a hivatás iránti elkötelezettségre, a motivációkra, ellenállóbbá tehet a kiegészéssel szemben, csökkentheti az erkölcsi dilemmák, aggályok kialakulásának esélyét, illetve az érett feldolgozás irányába mozdíthatja el azokat, a mentálhigiénés szempontból kockázatot jelentő elhárítások, morális önfelmentések helyett. Annak érdekében, hogy a kedvező hatások a viselkedés szintjén is megjelenjenek, a képzéseknek mindenképpen túl kell mutatniuk az elméleti oktatás szintjén, és az attitűdformálás, érzékenyítés, valamint a hatékony viselkedési formák kialakítása érdekében gyakorlati oktatási formák alkalmazásával az egész személyiséget be kell vonniuk a saját élményeken alapuló tanulási folyamatba. Az őszinte élményfeltáráson és feldolgozáson, szervezeti párbeszédre alapuló oktatási formák pozitív hatással lehetnek a szervezeti kultúrára is, így a szervezetfejlesztés eszközeiként is tekinthetünk rájuk.

A szervezeti kultúrát – tudatos vezetői ráhatás révén – érdemes olyan irányban fejleszteni, ami a bevonáson és önálló felelősségvállaláson alapuló partneri vezetési mintázatok erősítése irányába mutat. A hagyományos hierarchikus működésrenddel, és tekintélyelvű vezetési mintázatokkal szemben ez a parancsnoki attitűd segíti a beosztotti állomány szervezeti célokkal való azonosulását, így javítja a normakövetés belülről fakadó igényét, emellett növeli az önbecsülést, elköteleződést. A nemzetbiztonsági etika deontologikus megközelítésének elveivel összhangban a nemzetbiztonsági tevékenység során is a kategorikus imperatívusz szellemében folyó tevékenységet kell szem előtt tartani.

A fenti erkölcsi elveknek megfelelő működési kultúra, illetve viselkedésmódok megalapozásához a tudatosság, önreflexió (például morális önfelmentés kivédése), a pszichológiai műveltség, a személyiség tréning módszertannal történő fejlesztése segítséget jelenthet. Az érett morális ítéletek önmagukban nem eredményeznek etikus viselkedést, a háttérben zajló lelki folyamatok megismerése és megértése, a körülmények tudatos alakítása azonban csökkentheti a gondolat-tett szakadékot, a kategorikus imperatívuszhoz inkább

megfelelő, racionálisan megalapozott viselkedést eredményezhet. Ahhoz, hogy az állomány erkölcsi lehetőségei érvényre is juthassanak a viselkedés szintjén, szükséges biztosítanunk a kritikus helyzetek felismeréséhez, morális szempontú elemzéséhez szükséges tudást, valamint szervezeti szintű kultúra elemnek kell lennie, megkerülhetetlen normává kell válnia a magas erkölcsi nívó iránti igénynek, a szervezeti célok iránti elkötelezettségnek, az értékek kikezdhetetlenségének, az integritásnak.

Elméleti és gyakorlati felhasználhatóság

Dolgozatomban támpontokat adtam a nemzetbiztonsági szolgálatok etikus működéséhez azáltal, hogy összegyűjtöttem a kapcsolódó elméleteket és feltártam a gyakorlati lehetőségeket, melyek erkölcsi szempontból keretet adnak e speciális tevékenységekhez. A nemzetbiztonsági etika deontologikus értelmezési kerete kijelöli a nemzetbiztonsági tevékenység követendő irányait, így új szempontokkal szolgálhat például a rendszerváltás előtti állambiztonsági tevékenység értékeléséhez, vagy a Snowden botrány, illetve az USA európai szövetségeseit érintő lehallgatási botrányok erkölcsi megítéléséhez. Mindez előmozdíthatja a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit törvényi felhatalmazás alapján végző szervezetek tudatos erkölcsi felelősségvállalását a társadalom irányába.

Érdemes lehet további induktív kutatásokkal vizsgálni a jelen disszertáció elméleti oldalról megerősített 2/b hipotézisét, miszerint a közösségen belüli, integritás ellen ható (versengő) viselkedési mintázatok terjedése játékelméleti dinamika mentén bontakozik ki.

Gyakorlati hasznót jelenthet, hogy a kutatási eredmények alapján a jelöltek morális színvonalának kiválasztási folyamat során történő feltérképezése vonatkozásában – a jelenleg alkalmazott eljárások mellett – új módszertanok kidolgozására nyílik lehetőség:

- Mivel az erkölcsi ítéletek értelmezhetőek attitűdként, az attitűdmérés klasszikus eszköztárát alkalmazni lehet e vizsgálatok során, azaz kialakíthatóak erkölcsi témájú attitűdskálák, illetve rangsoroláson alapuló vizsgálati eljárások.
- Mivel a morális ítéletek kialakításának és viselkedéses szinten való alkalmazásának képessége értelmezhető kompetenciaként, Assessment Center (AC) vizsgálatok alkalmazásával lehetőség nyílik hitelesen, életszerű helyzetben felmérni a jelöltek erkölcsi nívóját.

Az alkalmassági vizsgálatok során kiválasztott pályakezdők nemzetbiztonsági szerepkörre való hatékony felkészítését, a pályaszocializáció támogatását segítő képzési tematikáink kidolgozása, illetve az egész személyiségre kiható gyakorlati képzések elméleti háttérének feltárása révén tovább fejleszthető az NBSZ, illetve más nemzetbiztonsági szolgálatok képzési rendszere, vagy akár a Nemzeti Közszerológiai Egyetem nemzetbiztonsági alapszakának képzési tematikája. Képzési módszertanunk direkt és indirekt módon is hozzájárulhat az erkölcsi nívó fejlesztéséhez az állomány körében. A helyzetgyakorlatokon alapuló integritásfejlesztő és biztonsgtudatosságot növelő képzések kialakítása közvetlenül segíti a munkát, míg a pszichológiai műveltség és a kommunikációs kultúra általános fejlesztése, illetve a vezetőképzések során a modern vezetői szemlélet fejlesztése közvetetten járulhat hozzá az ügghöz, akár az egész közzférában.

A vezetőképzések során felhasználható eredménye a kutatásnak, hogy bemutattam a partneri szemléletű vezetés lélektani háttérfoyyamatait, a személy- és feladatorientált vezetési mintázatok ötvözésének előnyeit a munkatársak azonosulási foyyamataira nézve, ezáltal elfogadhatóvá és megérthetővé vált, hogy a partneri kommunikáció és a bevonáson alapuló vezetési minták alkalmazása miként járulhat hozzá a munkatársak és a szervezeti kultúra fejlesztéséhez a rendvédelemben.

Kutatásom eredményeképpen egy korszerű integritásmenedzsment rendszer, azon belül etikai kódex készíthető elő az NBSZ vonatkozásában. A kutatási eredmények alapján az etikával, integritással kapcsolatos gyakorlat- és kommunikáció centrikus érzékenyítő képzések indultak be, melyek felhívják munkatársaink figyelmét a fontos kérdésekre; felszínre hozzák a munkával kapcsolatos erkölcsi agghályokat; megteremtik a nyílt diskurzus lehetőségét a kérdésekben, így az elhárító mechanizmusok helyett megindulhat az egészséges élményfeldolgozás; közzségi normává emelik az etikus viselkedést; összegyűjtik a közzs értékeket, az etikai kódex kialakításához szükséges véleményeket, álláspontokat.

Az integritásmenedzsment rendszer kialakításának, ezen belül etikai kódex megírásának elméleti és módszertani megalapozása egy olyan eredmény, melynek révén elkezdődhet a feladatok gyakorlati végrehajtása.

A szerző témában megjelent publikációi

1. HORVÁTH Ferenc: *The Extension of the Game Theory to the Concept of Integrity*. In: Nemzetbiztonsági Szemle. 5. évfolyam. 2. szám. Budapest. 2017. ISSN 2064-3756. 33-45. oldal
2. HORVÁTH Ferenc: *A titkosszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál*. In: A hadtudomány és a XXI. század tanulmánykötet. DOSZ Hadtudományi Osztály. Budapest. 2016. ISSN 2498-5228. 107-125. oldal
3. HORVÁTH Ferenc: *Egy korszerű integritásmenedzsment-rendszer kiépítésének lehetőségei az NBSZ-nél*. In: Nemzetbiztonsági Szemle. 4. évfolyam. 2. szám. Budapest. 2016. ISSN 2064-3756. 33-64. oldal
4. HORVÁTH Ferenc: *Human Factor in Information Operations: The Weakest Link?* In: Hadtudományi Szemle. 9. évfolyam 1. szám. Budapest. 2016. ISSN 2060-0437. 91-101. oldal
5. HORVÁTH Ferenc: *A tekintélyelvűség hatásmechanizmusai és a partneri kommunikáció lehetőségei a parancsnoki munkában*. In: Hadtudományi Szemle. 8. évfolyam. 4. szám. Budapest. 2015. ISSN 2060-0437. 215-246. oldal.
6. HORVÁTH Ferenc: *Blog az etikáról. Recenzió Himmer Péter etikai jellegű töredékeiről*. In: Társadalom és Honvédelem. Budapest. 2015/1. szám. ISSN 1417-7293. 111-121. oldal
7. HORVÁTH Ferenc: *A pályaszocializáció pszichológiai kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál*. In: Nemzetbiztonsági Szemle. 3. évfolyam 1. szám. Budapest. 2015. ISSN 2064-3756. 82-114. oldal
8. MALÉT-SZABÓ Erika, HORVÁTH Ferenc: *Az új vezető-kiválasztási eljárás és a biztonság kapcsolata*. In: HEGEDŰS Judit (Szerk.): Tanulmánykötet a belügyi vezető-kiválasztási eljárásról. Budapest. 2014. ISBN 978-963-9208-39-1. 13-20. oldal
9. HORVÁTH Ferenc, MALÉT-SZABÓ Erika: *A vezető-kiválasztás biztonsági kockázatai*. In: GAÁL Gyula, HAUTZINGER Zoltán (szerk.): Pécsi határőr tudományos közlemények. XV. Pécs. 2014. ISSN 1589-1674. 325-333. oldal
10. HORVÁTH Ferenc: *A partneri kommunikáció helye a katonai etikában*. In: Hadtudományi Szemle. Budapest. 2014. 7. évfolyam. 2. szám. ISSN 2060-0437. 123-133. oldal.
11. HORVÁTH Ferenc: *A titkosszolgálati etika sarokpontjai a pszichológia szemszögéből*. In: Nemzetbiztonsági Szemle. 2. évfolyam 1. szám. Budapest. 2014. ISSN 2064-3756. 133-158. oldal
12. HORVÁTH Ferenc: *A titkosszolgálati etika pszichológiai vonatkozásai*. In: Társadalom és Honvédelem. 2013/3-4. szám. Budapest. ISSN 1417-7293. 418-428. oldal

Szakmai önéletrajz

Legmagasabb végzettség: Pszichológus és pszichológia szakos középiskolai tanár

- intézmény: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
- oklevél száma: PT C 008135 867/99
- oklevél kiállításának dátuma: 1999. 07. 15.

Nyelvismeret:

- Angol középfokú komplex, Idegennyelvi továbbképző központ, 03338/1992
- Olasz alapkörű komplex, Állami Nyelvvizsga bizottság, 019007, 1999
- Angol felsőfok (C1) írásbeli, BME Nyelvvizsgaközpont, 1784658, LB060-02912, 2016
- Angol felsőfok (C1) szóbeli, BME Nyelvvizsgaközpont, 1858172, LL060-01061, 2017

Munkahely: Nemzetbiztonsági Szakszolgálat

- 2002-2008: Pszichológiai alkalmassági vizsgálatok
- 2008-2015: Tréneri tevékenység
- 2015- : Képzési Osztály vezetője

Tudományos tevékenység:

Szakedolgozatokkal kapcsolatos oktatói feladatok:

- **Külső konzulensként**
 - Balla Zoltán. *A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat állományának motiválhatósága.* Szakedolgozat. 2016. Budapest. Nemzeti Közszerológati Egyetem. Nemzetbiztonsági Intézet. Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék. Témavezető: Dr. Kiss Zoltán László
- **Opponensként**
 - Morcz Ivett Krisztina. *A polgári nemzetbiztonsági képzés – múlt és jelen Magyarországon.* 2017. Budapest. Nemzeti Közszerológati Egyetem. Nemzetbiztonsági Intézet. Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék. Témavezető: Dr. habil. Boda József. Külső konzulens: Dr. Zalai Noémi

Konferencia előadások:

- A „Haza szerológatában” konferencia. 2013. Budapest. NKE: „*A titkosszerológati etika pszichológiai vonatkozásai*” című előadás megtartása

- „Biztonsági kockázatok – rendészeti válaszok” Nemzetközi tudományos konferencia. 2014. Pécs: „*A vezető-kiválasztás biztonsági kockázatai*” című előadás megtartása.
- „Hadtudomány és a 21. század” konferencia. 2016. Budapest. NKE: „*A titkosszolgálati etika elméleti és gyakorlati kérdései a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál*” című előadás megtartása.

Eddigi tudományos tevékenységet elismerő díjak:

- HORVÁTH Ferenc, PRÁCSER Béla: *Az NBSZ munkakörelemzéseinek tanulságai*. Budapest. NBSZ. Minősített. Az NBSZ Tudományos Tanácsának pályázatán **különdíjas** pályamunka. 42 oldal + mellékletek. 2011
- HORVÁTH Ferenc: *Egy korszerű integritásmenedzsment-rendszer kiépítésének lehetőségei az NBSZ-nél*. Budapest. NBSZ Tudományos Tanácsának pályázatán elért **1. helyezés**. 38 oldal. 2015

Egyéb tudományos tevékenység:

- ÁROP 2.2.17. „Új közszolgálati életpálya” projekt részeként futó MAR (Munkakör Alapú Rendszer) felmérés keretein belül 2013. év folyamán egységes közszolgálati **munkakörelemzések elvégzésében való részvétel** az NBSZ vonatkozásában (a Közigazgatási Hivatal szakmai irányításával).
- ÁROP-2.2.17-2012-2013-0001 „Új közszolgálati életpálya” projekt Belügyminisztérium oldali feladatok keretén belül 2014. 03. 15 - 2014. 10. 31. között: **A vezető szakértő munkacsoport tagja, a Polgári Nemzetbiztonsági Munkacsoport vezetője** (A rendészeti szférát átfogóan érintő tudományos kutatási projekt: új vezető-kiválasztási módszertan kidolgozása, publikálása, az új rendszerrel kapcsolatos oktatások, a projekt kiadványaival kapcsolatban lektori, szerkesztői tevékenység).
- Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, Szakképzési és Felnőttképzési kutatásokat támogató pályázati program, NFA KA 3/2013 **kutatói ösztöndíj**: „Az integritás fejlesztése a közszolgálatban – A helyzetgyakorlatokra épülő kompetenciafejlesztés lehetőségei”.
- Nemzeti Védelmi Szolgálat **esetmegbeszélő csoportjának munkájában való részvétel**. A munkacsoport a 293/2010 (XII.22.) Kormányrendelet 13/A § e) pont alapján értékelő-elemző esettanulmányok készítése révén elősegíti a korrupciós kockázatok időszerű felismerésében rejlő megelőzési lehetőségek tudatosítását.

- A Nemzeti Védelmi Szolgálat KÖFOP – 2.2.3. – VEKOP – 16 számú, „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzés érdekében” című kiemelt projektjének keretén belül **kétnapos Integritás tréning megtartása a tréneri feladatok ellátására kijelölt szakemberek részére**. 2016. október 11-12. 8.00-16.00, NVSZ, István utca 23-25. II. emelet 201.
- A Nemzetbiztonsági Szakszolgálat KÖFOP – 2.2.2. – VEKOP – 16 – 2016 –00001 azonosító számú, „KÖFOP keretében megvalósuló fejlesztések IT biztonságának növelése, ezáltal a rendszerekkel összefüggő korrupciós lehetőségek és kockázatok csökkentése” című kiemelt **projekt képzési feladatainak szakirányítása**.
- KÖFOP – 2.2.3. – VEKOP – 16 – 00001 azonosító számú, „Kapacitásfejlesztés és szemléletformálás a korrupciós esetek nagyobb arányú felderítése, illetve megelőzés érdekében” című kiemelt projektjének keretén belül „A pszichológia szerepe a korrupció megelőzésben (Szemelvények a korrupció pszichológiájából)” című **tankönyv** „A morálpszichológia alapkérdései és főbb irányzatai” című **fejezetének elkészítése**.